

2011. 224 с.

2. Матеріали власного архіву (епістолярій) проведення конкурсів-фестивалів «Надія» – 2000-2025 р.р.

Тетяна ЗАДОРОЖНА,
асистентка, аспірантка Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Тернопіль, Україна
taniaz2903@gmail.com

науковий керівник:
кандидат мистецтвознавства, професор,
заслужений діяч мистецтв України,
завідувач кафедри музикознавства та
методики музичного мистецтва
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
Богдан ВОДЯНИЙ

МУЗИЧНО-ТЕКСТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТВОРІВ ДУХОВНОЇ МУЗИКИ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ВОКАЛІСТА ВИКОНАВЦЯ

***Анотація.** У статті здійснено музично-текстологічний аналіз творів духовної музики як важливого чинника професійного становлення вокаліста-виконавця. Досліджено значення духовної пісні у формуванні вокальної майстерності в парадигмі концептосфери української академічної пісні. Визначено роль духовних вокальних творів у розвитку інтерпретаційних навичок, емоційно-образного мислення та стилістичної виразності виконавця.*

Особливу увагу приділено когнітивним, семантичним і музично-стилістичним аспектам аналізу концептів, з урахуванням їхнього впливу на професійне та особистісне становлення вокаліста. Дослідження містить порівняльний аналіз впливу духовної та української академічної музики на емоційні та когнітивні процеси за визначеними критеріями.

***Ключові слова:** концептосфера, українська духовна пісня, українська академічна пісня, музично-текстологічний аналіз, алгоритм аналізу, духовне становлення, вокаліст-виконавець, музична інтерпретація, вокальне мистецтво, інтерпретація, семантика, художнє мислення, виконавська майстерність, професійна підготовка, музична культура.*

Духовна пісня – це джерело глибоких моральних ідей, що впливають на світогляд людини, її емоційний стан і духовний розвиток. Вона виконує роль зв'язку між минулим і сучасністю, передаючи культурну спадщину крізь гармонію мелодій і смислову глибину текстів. Українська духовна пісня, поєднує

в собі риси народного мелосу, церковного канту та професійної композиторської школи, утворює унікальне явище, яке не лише зберігає традиції, а й розкриває їх у нових музичних вимірах. Це своєрідний код національної ідентичності, що сприяє розвитку естетичного смаку, глибшому розумінню сакрального мистецтва й усвідомленню його значення в суспільному житті.

Виконання української духовної пісні – це не просто технічна майстерність, а глибоке занурення у стиль, сенси та емоційний зміст твору. Вокаліст виступає не лише інтерпретатором мелодії, а й провідником ідей, які закладені в музиці. Цей процес сприяє розвитку художньо-образного мислення, вдосконаленню інтерпретаційних навичок і підвищенню сценічної культури. Співак має передати слухачам не лише красу звуку, а й відчуття сакральності, здатність музики проникати в найглибші закутки людської душі.

Окремої уваги заслуговує духовна пісня як форма медитативної лірики. Вона створює атмосферу внутрішнього споглядання, гармонії та зосередженості. Повторювані інтонаційні структури, рівномірний ритм, особливий тембровий колорит – усе це сприяє зануренню в стан душевної рівноваги та внутрішнього просвітлення. На відміну від «філософської лірики», духовні твори часто містять риси медитативної лірики, основним завданням якої є пізнання істини у масштабах Всесвіту. У таких медитаціях автор розмірковує над онтологічними та екзистенційними проблемами, зокрема над відносинами «людина і суспільство», «людина і особистість», а також колізіями морального характеру. У медитативній ліриці важливу роль відіграє інтроверсія – спрямування думки вглиб явища, що відображається у сприйнятті часу як категорії духовного: історія душі ніби розчиняється в музиці, стаючи позачасовою. [2, 403–404].

Таким чином, українська духовна пісня відіграє ключову роль у формуванні особистості як слухача, так і виконавця. Вона сприяє не лише вдосконаленню вокальної майстерності, а й формує естетичні, моральні та духовні орієнтири. Завдяки поєднанню мистецької витонченості, сакрального змісту та психологічного впливу духовна музика залишається потужним інструментом самопізнання та культурного збагачення людини.

Дослідження цієї музичної сфери дозволяє виявити ключові ідеї, що визначають смисловий простір творів та їхній вплив на виконавця й слухача. У зв'язку з цим актуальним є розробка алгоритмів аналізу духовних творів, які дозволяють більш глибоко осягнути зміст та художньо-емоційний потенціал духовних пісень.

Духовна пісня впливає на психоемоційний стан людини через механізми емпатії, символічного сприйняття та когнітивного осмислення. Аналіз українських духовних пісень також дозволяє встановити їхню роль у формуванні внутрішнього світу виконавця і слухача, їхніх етичних переконань і здатності до емпатії, що є невід'ємними складовими професійної діяльності вокаліста й впливу музики на суспільство загалом.

Порівняльний аналіз впливу української духовної пісні та української академічної пісні на психоемоційний стан людини здійснюється за такими критеріями:

Емоційний вплив – духовна пісня сприяє гармонізації внутрішнього стану, налаштовує на медитативність, заспокоює та допомагає сконцентруватися на вічних сенсах. Вона створює відчуття умиротворення та стабільності.

Українська академічна пісня, навпаки, динамічна та емоційно насичена. Вона може викликати широкий спектр емоцій – від радості та піднесення до трагізму та драматичної напруги.

Когнітивна активність – духовна пісня не передбачає активного аналізу, а натомість спрямована на зосередження на сакральних істинах. Вона сприяє роздумам про духовне та вічне.

Українська академічна пісня, завдяки складній структурі та багатству музичних форм, стимулює аналітичне мислення, спонукає слухача до глибшого осмислення.

Внутрішнє наповнення – духовна пісня наповнена символікою віри, гармонійною статикою та медитативністю. Вона використовує сакральні тексти, що надає їй особливого значення.

Українська академічна пісня характеризується глибокою емоційною виразністю, складною формою та багатим тембровим спектром, що робить її багатогранною та експресивною.

Емпатія – духовна пісня створює відчуття єдності через спільну духовну традицію, об'єднує людей у сакральному досвіді.

Українська академічна пісня сприяє співпереживанню через особисті емоційні переживання, дозволяє слухачу глибше відчувати історичний або індивідуальний контекст.

Музична структура – духовна пісня має повільний темп, рівномірний ритм та мінімальну динамічну контрастність, що робить її спокійною та гармонійною.

Українська академічна пісня характеризується різноманітними темповими змінами, яскравими динамічними контрастами та складними гармонійними переходами..

Механізми саморегуляції – духовна пісня діє через медитацію, зниження стресу, емоційне заспокоєння. Вона дозволяє людині врівноважити свій емоційний стан.

Українська академічна пісня викликає рефлексію, аналіз емоцій, катарсис, що допомагає звільнитися від напруги та знайти гармонію.

Глибше осягнення української духовної пісні можливе завдяки застосуванню ґрунтовного музично-виконавського аналізу, який дозволяє розкрити концептуальні та художні особливості твору.

У цьому контексті важливим є визначення ключових елементів, що впливають на змістовий і виразний рівень вокальної композиції. Зокрема, алгоритми музично-виконавського аналізу вокальних творів у парадигмі концептосфери української академічної пісні базуються на ідентифікації концептів, мислеформ, фреймів, авторського модусу та модальності, що формують змістовий і художній простір твору. [1, 173].

Процес аналізу включає кілька основних етапів:

Проведення загального аналізу твору, що передбачає вивчення стилістичних, жанрових і тематичних особливостей вокальної композиції.

Аналіз музичної структури, який охоплює гармонічні, ритмічні, мелодичні та фактурні характеристики твору, що впливають на його виразність.

Розбір концептуальної структури вокального твору, де визначаються ключові ідейні та змістові аспекти, що відображаються в музично-текстовій тканині.

Перевірка загальної ідеї (концепту) вокального твору через виконавську інтерпретацію, що передбачає художнє осмислення композиції та пошук індивідуального підходу до її виконання.

Створення виконавської стратегії, яка включає вибір технічних і виразних засобів для оптимального розкриття художнього змісту твору.

Етап публічної презентації, що є підсумковим етапом і дозволяє оцінити ефективність обраної інтерпретаційної моделі у взаємодії зі слухацькою аудиторією.

Приклад застосування алгоритму музично-виконавського аналізу.

Твір Василя Барвінського «Сонет (Благословенна будь)» на слова Івана Франка.

Визначення загальної ідеї твору.

1. Ознайомлення з твором.

Прослуховування, якщо доступне записане виконання, варто його прослухати, щоб сформулювати загальне враження про характер і цілісне звучання твору. Василь Барвінський (1888–1963) — один із найяскравіших українських композиторів ХХ століття, автор численних камерно-вокальних творів, що вирізняються глибоким ліризмом та національною ідентичністю.

Твір «Сонет (Благословенна будь)» є глибоко емоційним музичним втіленням поезії Івана Франка. Франко у своїй поетичній спадщині часто звертався до теми кохання, життєвих випробувань та філософських роздумів. Барвінський у своїй музиці підкреслює гармонійну єдність тексту і звукового втілення, використовуючи витончені засоби музичної виразності.

Читання тексту:

*Благословенна будь поміж жонами,
Одрадо душ і сонце благовісне,
Початок в захваті, окроплена сльозами,
О раю мій, моя ти муко, пісне,
Царице, ти з між люду
Підносиш до вершин свого трону
І до глибин терпіння, сліз і блуду
Ведеш і тих, що двигают корону.
Твій подих всі серця людські рівняє,
Твій поцілуй всі душі благородить
І сльози на алмаз переміняє.
І дотик твій із терня родить рожі,
І по серцях, мов чар солодкий, ходить,
І будить, молодить, і оп'яняє.*

2. Аналіз літературного тексту.

Текст І. Франка сповнений емоційної напруги та філософських узагальнень. Центальною темою є боротьба між особистими випробуваннями та прийняттям долі. Поет знаходить у стражданнях певну гармонію, що підносить

його дух. Вірш містить яскраві контрасти: біль і благословення, втрати і вдячність, що відображає складну внутрішню боротьбу ліричного героя.

Як свідчать словникові джерела, «сонет» (від італ. *sonetto* – звучати) коротко визначається як «ліричний вірш». Та водночас сонет – це особлива структура або ж спосіб віршування: 14 віршованих рядків (5-тистопний або 6-тистопний ямб) із перехресним римуванням двох чотиривіршів та тернарним римуванням двох тривіршів за певною схемою. Так і у сонеті Івана Франка це 14 віршованих рядків із загально ямбічним нахилом структурування, які організовуються у два «чотиривірші» (схема *абба бааб*) та два «тривірші» (схема *ввг гдд*) [2, 648].

Головні концепти твору включають:

1. Благословення та священність жіночої сутності.

Ліричний герой звертається до адресатки зі словами благословення, підкреслюючи її піднесений, сакральний статус: *«Благословенна будь поміж жонами»*.

Образ жінки-матері, символу чистоти, жертовності та духовного світла.

2. Духовне піднесення та очищення через страждання.

Поняття муки та сліз як невід'ємної частини духовного шляху (*«окроплена сльозами»*,

«до глибин терпіння, сліз і блуду ведеш»).

Ідея того, що випробування є необхідною складовою духовного зростання.

3. Образ Богородиці – Цариці Небесної.

Символіка царювання: *«Царице, ти з між люду підносиш до вершин свого трону»*.

Вона водночас милосердна і справедлива, веде як до світла, так і через випробування.

4. Перетворення та оновлення душі.

Духовна трансформація людини під впливом божественної любові: *«І сльози на алмаз переміняє»*.

Тема очищення, символіка дотику, який народжує красу з болю (*«І дотик твій із терня родить рожі»*).

5. Божественна любов як джерело натхнення.

Автор описує її вплив як всепроникний і животворний: *«І по серцях, мов чар солодкий, ходить, і будить, молодить, і оп'яняє»*.

Образи солодкого трунку, поцілунку та подиху символізують любов, що очищує, звеличує та надихає.

3. Аналіз музичної структури

Мелодика:

В. Барвінський використовує вокальну лінію, що вирізняється гнучкістю та емоційною насиченістю. Вона плавно розгортається, акцентуючи ключові слова, такі як «благословенна», «доля», «болю». Вокальна мелодика цього камерно-вокального твору не містить характерних для національного вокального мелосу «пісенних» конфігурацій. Більше того: найближчим прообразом у ній проглядає «інструментальний» тип мелодики, що з боку звуковисотності організовується у тісній залежності від ладо-функціональної ситуації. Однак, безпосередньо лінію вокальної партії та її метро-ритмічне оформлення творить оперта на зміст

поетичного першоджерела декламація: це – і дотримання правильності наголосу у словах, і рельєфне відтворення смислових наголосів (засобом висотної кульмінації). Натхненність вислову забезпечується моделюванням ямбічної стопи, яка подекуди доповнюється пунктирною ритмікою із продовженням висотної кульмінації – як вираз інтонації вигуку (наприклад – на словах *«мүко»*, *«пісне»*, *«Царице»*, *«корону»*, *«твій подих»*, *«рівняє»*, *«благородить»*, *«сльози»*, *«перемінє»*», *«мов чар оп'яняє»*), або ж наполегливого вмовляння (як от – *«... ведеш і тих»*, *«і дотик твій із терня родить рожі»*, *«і будить»*). [1, 114].

Гармонія:

Гармонічний супровід вирізняється глибокою виразністю, що проявляється у зміні мажорно-мінорних тональностей, підкреслюючи внутрішній конфлікт тексту. Спочатку акорди звучать м'яко, але поступово їхня динаміка зростає, створюючи ефект емоційного піднесення. Основне структурування образу, багатозначного через хисткість та мінливість настроєвих відтінків, відбувається саме у сфері гармонічного мислення. При цьому найактивнішим носієм змісту постає саме «інструментальна тканина» – виразно піаністична, віртуозна, багата на тембральні ефекти. Натомість вокальна мелодика виглядає тендітною й чуттєвою: парадоксально, але з формально-логічної точки зору це часто-густо однозвучні остинато та доволі простий поступеневий рух. [1, 107].

Ритм:

Помірний, спокійний ритм створює відчуття роздумів і змінюється в кульмінаційні моменти, додаючи напруги та експресії.

4. Духовний вимір твору.

«Сонет (Благословенна будь)» можна розглядати як своєрідну духовну пісню. Містичні образи І. Франка, що перегукуються з біблійними мотивами, надають цьому твору відтінку молитви. В. Барвінський, своєю чергою, підсилює цей аспект через мелодійне оформлення, що нагадує церковні співи.

Ключові риси духовної пісні у цьому творі:

Піднесений тонус мелодії, що нагадує сакральні співи;

Зміни тональності, що віддзеркалюють шлях духовного очищення;

Ритмічна плавність, характерна для медитативних або молитовних творів;

Символічне використання образів, що наближають текст до духовної лірики.

5. Перевірка загальної ідеї (концепту) через виконавську інтерпретацію

Виконавець повинен врахувати контрасти та глибину тексту. *«Благословенна будь, о доле!»* – слід виконати із вдячністю, але з відчутною внутрішньою напругою. *«Хоч не зроста ти квіткою вінець»* – акцент на легкому розчаруванні, але без повного занепаду духу. *«Хоч розбивсь мій щасливий кінець»* – кульмінаційний момент, що вимагає найбільшої експресії.

Українська духовна пісня справляє значний вплив як на виконавця, так і на слухача, адже поєднує в собі не лише художню довершеність, а й глибокий духовний зміст. У творі «Сонет (Благословенна будь)» Василь Барвінський створює особливу атмосферу, що дає змогу слухачеві проникнути у філософську глибину поезії Івана Франка. Гармонійне поєднання піднесеної мелодики, виразної гармонії та змістовного тексту занурює слухача у світ внутрішніх переживань, духовного очищення та емоційного катарсису.

Для виконавця цей твір є своєрідним викликом, що потребує не лише технічної майстерності, а й усвідомленого розуміння тексту та вміння передати багатогранність почуттів. Варіативність настроїв, які змінюються від благоговійного поклоніння до внутрішнього драматизму, вимагає ретельного підходу до інтерпретації. Виконавець має знайти баланс між ліричністю та експресивністю, вдало розкриваючи кожен образ за допомогою вокальних засобів виразності.

«Сонет (Благословенна будь)» відкриває новий вимір поезії Івана Франка, дозволяючи сприймати її не лише через текст, а й через музичне втілення. Академічна вокальна музика сприяє як естетичному, так і духовному розвитку аудиторії, впливаючи на її емоційний стан та світосприйняття. Таким чином, «Сонет (Благословенна будь)» постає не лише як зразок високої художньої майстерності, а й як духовне послання, що залишає глибокий слід у серцях виконавців і слухачів.

Висновки. Музично-текстологічний аналіз творів духовної музики є важливим фактором професійного становлення вокаліста-виконавця. Виконання таких творів сприяє розвитку художнього мислення, інтерпретаційних навичок і стилістичної виразності. Українська духовна пісня поєднує традиції народного мелосу, церковного канту та академічної композиторської школи, що робить її важливим елементом національної музичної культури.

Результати дослідження підтверджують, що духовна пісня має глибокий вплив на емоційний стан виконавця, сприяє формуванню внутрішньої рівноваги та духовного самопізнання. Вона розвиває рефлексивні процеси, активізує когнітивну діяльність та допомагає вокалісту досягнути глибини мистецького тексту.

Порівняльний аналіз української духовної та академічної пісні виявив їхню взаємодоповнюваність: українська духовна пісня сприяє медитативному заглибленню та морально-етичному розвитку, тоді як українська академічна пісня розширює спектр емоційних переживань і вдосконалює виконавську техніку.

Запропонований алгоритм аналізу духовних вокальних творів дозволяє виявити ключові художні та смислові елементи композицій. Використання такого підходу сприяє підвищенню рівня професійної підготовки вокалістів, розширенню їхнього репертуару та вдосконаленню сценічної культури.

Отже, музично-текстологічний аналіз духовних вокальних творів є ефективним методологічним інструментом, що сприяє не лише професійному, а й особистісному становленню виконавця, його духовному розвитку та усвідомленню значущості сакрального мистецтва у формуванні суспільних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Задоророжна Т. Концептосфера української академічної пісні : дис. ... д-ра. філософії 025 «Музичне мистецтво». Тернопіль, 2025. 400 с.
2. Літературознавчий словник-довідник. / Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.